

JÁSZAI MARI

A *Nemzeti Színház* gárdájában három nemedék szolgálja együtt a magyar művészeti kulturát. A fiatalok, akik között Bajor Gizi a legértékesebb, a legmaibb. Középen állanak az új naturalizmus képviselői. A legmélyebb, a legsokoldalubb, a legegyszerűbb közöttük már a halottak élén jár: Pethes Imre. És ma rázta le magáról, ami benne földi, a legrégebb generáció legnagyobb egyénisége, aki mint roppant szírt magaslott át a múltból a jelenbe és innen tovább az örökkévalóságba: *Jászai Mari*.

1849-ben vagy 1850-ben született a komárom-megyei *Aszár* községben, szegény iparoscsaládból. Iskolákat nemigen végzett, de hallatlan ösenergiája és östehetsége révén néhányesztendő vidéki vándorlás után 1872-ben már tagja és elismert vezetőszínésze a *Nemzeti Színháznak*. Rohammal győzött az érvényesülés gyakran bosszu és keserves harcában, amint hogy színészi alakításában is mindig volt valami impetuózus.

Az ország első színpadán bontakozott ki azután *Jászai Mari* személyisége és művészete teljes fenségében és teljes mélységében. A tanulatlan proletárleányból, akiről azt mesélték, hogy cseléd volt, mielőtt színésznőnek szökött Szekesfehérvárra és aki egészen bizonyosan 1866-ban résztvett a königgrätzi ütközetben mint markotányosnő, korának egyik legműveltebb magyar asszonya lett, akinek széleskörű érdeklődését nem töltötte be a színház. Az irodalom, az esztétika, a társadalom problémái is foglalkoztatták. Elbeszéléseket is írt („*A tükröm*“, 1909), a színészi munkáról átélt megfigyeléseit könyvben foglalta össze („*Színész és közönség*“, 1914), szindarabokat fordított (*Ibsen* „*Johann Gabriel Borkman*“-ját), sőt már 1908-ban a Petőfi-Társaság, mint egyetlen nőt, tagjai sorába választotta.

Magvas, szinte férfias írásművészete ellenére a legintenzívebben mégis a színház élte, a színpadnak élt, csodálatraemlélt erkölcsös hittel. A fölületesség, a sivhátság idegen volt tőle. Minden szerepét teljes pontossággal, szóról-szóra, betűről-betűre megtanulta és imponáló elmélyedéssel dolgozta föl. Igazán csak a komoly, csak a tragikus szerepeket szerette. Született *hősnő* volt. Fiatalkorában ragyogó szépség volt, de már akkor sajátja volt, amit élete végéig megőrzött, megjelenésének fenséges ünnepélyessége. Biztos érzéke volt az alakítás nagyvonalúsága iránt, sohasem részletezett. Ezért volt igazi területe a *klasszikus dráma*, a modern szerepekben csak akkor érezte jól magát, ha bele voltak nagyíthatók a *klasszikus vonalakba*, mint például *Ibsen* „*Borkmann*“-jában a sógori figurája. Egyik leghíresebb szerepe *Sophokles* „*Elektra*“-ja volt. A fájdalom és gyász nagysága és a fölzsabadulás ujjongása a legjellemzőbben reprezentálták *Jászai Mari* színészi tulajdonságait. A tragikus fájdalom szobra volt, amint hogy színészetét általában a plasztika jellemezte, a lényében nem volt semmi festőiség. *Shakespeare* „*Macbeth*“-jében a királynőt játszotta. Ebben az alakításában is a bukás tudatának fájdalma és gyásza megrendítő erővel hatott. Csak tulsokáig játszották vele ezt a szerepet, még akkor is, amikor a költő elgondolásának nélkülözhetetlen vonása, a fiatalos nagyravágása már hiányzott belőle. Gonosz is tudott lenni, de mindig királynőien, mint *Hamlet* anyja, vagy mint életének első nagy sikere *Katona József* „*Bánk bán*“-jának *Gertrudisa*.

Egynéhányszor humoros szerepben is megpróbálkozott, például *Zangwill* „*Mary-Ann*“-jében. De az ilyen föladat nem sikerült, nem is állott jól neki. A szerep vagy a helyzet humorát nem tudta érzékeltetni, csak annak a furcsaságát, hogy a nagy *Jászai* illet is megpróbál.

Volt egy tulajdonsága, amit a mi korunk már nagyon a terhére rótt: beszédének éneklő hanglejtése. A fiatal éveinek rossz divatja volt, amelyben osztozott a berlini *Ziegler Klárával* és a bécsi *Walter Sároltával*, a németek két nagyírú tragikájával. Ez ellen a francia eredetű beszédmodor ellen indították meg a forradalmi tevékenységüket a múlt század nyolevanes éveiben *Párisban Antoine* és *Berlinben Otto Brahm*, a színpadi játéktípus két nagy reformátora. Ez a hősi modorosság, ha átszivárgott *Jászai Mari* életébe is, nem volt belső tulajdonsága, nem tartozott színészi lelkiségéhez. Ha nem ellenőrizte magát tulságosan, ki is tudott esni belőle, bár meg is írta egyszer, hogy az önellenőrzés lehetetlenné teszi a teljes, önfelelt színészi átélést. *Schiller* „*Stuart Mária*“-ját azonban mint *Erzsébet királynő*, ahol egyszerre volt királynőien okos és démonikusán szerelmes, felejtethetetlenül cáfolt rá ösztönös gyakorlata a rossz elméletre.

Ő volt *Madách* „*Ember tragédiája*“-nak első *Évája*, sokat játszott a francia klasszikusokat is (*Racine* „*Phaedra*“-ját többek között), de ezekre az alakításaira a mi generációnk már nem emlékszik. Hozzáértő kortársak el voltak ragadtatva bájától, mi már csak a fenségét ismertük.

Működése utolsó két évtizedében gyakrabban vállalkozott költemények szavalására is. Ilyenkor sohasem színészkedett, a költő helyére lépett, salaktalanul egyszerű volt, komoly és

méltóságteljes. *Vörösmarty* „*Szózat*“-ának orgonabugását sohasem felejtí el, aki valaha hallotta.

Jászai Mari nem a mi korunké volt, de azért még sem volt a múltból itt maradt emlék. Nagy egyénisége és a lélek gyökeréig elmélyülő művészete bennünket lenyűgözött. Ha a deszkákra lépett — amelyek neki és az ő nézőinek abban a pillanatban valóban a világot jelentették —, tele volt a színpad és tele volt a nézők lelke is.

A magyar művészetet pótolhatatlan veszteség érte *Jászai Mari* halálával.

Bánóczy László.

*

A nagy halottat csütörtökön délután 3 órakor temetik a *Nemzeti Színház* előcsarnokából és a *Kerepesi-temetőben* helyezik örök nyugalomra.

MŰVÉSZET IRODALOM

(*) A Fővárosi Zenekar első hangversenye. A székesfővárosi tisztviselők soraiból alakult zenekar ezidei (IV.) évadja lényegesen különbözik az előzőktől. Ezt a lényeges különbséget a határozott célkitűzés, vagyis a működésnek most világosan lefektetett irányvonala adja meg. Az együttes és törekvő, komoly karnagya, *Bor Dezső* ugyanis a Budapest Fővárosi Iskolán kívüli Népművelési Bizottsága nagyszabásúnak tervezett akciójában kapcsolódott bele. Nem óhajtja föllesleges szaporítani a tervszerűtlen, ide-oda kapkodó, alkalmi hangverseny számát, hanem propagandisztikus alapra helyezkedik: tanítani, nevelni akar. A nép izlését igyekszik fejleszteni és nemesíteni azért, hogy megismerteti vele a mindeztideig többnyire megközelíthetetlen zenekari irodalom gyöngyeit... Ez a program kétségtelenül helyes és szép, sőt hézagpótló, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a munkásság épp a drága helyáru zenekari hangversenyekről szorul ki leginkább. Csak hogy a jó szándék még nem minden. A Fővárosi Zenekar népoktatói szerepében felelősséget is vállalt. Nem elég, ha a zenekari irodalom gyöngyeivel megismerteti továbbképződni vágyó munkásközönségét. El megismertetésnek olyanannak kell lennie, hogy a munkásközönség az előadásból *tiszta képet* nyerjen a műről. Az együttes népoktató programja nem lesz állított, hanem éppen ellenkezően — *fölszófolt* igényeket emel a teljesítmények művészi színvonalát illetően... A Fővárosi Zenekar fiatal együttes, amely javarészt műkedvelőkből, vagyis nem hivatásos zenészekből tevődik össze. A fejlődésnek hosszú és fáradtságos útja áll még minden tagja előtt. Föladatuk tehát kettős: tanítva kell tanulniok, illetve tanulva kell tanítaniok! Nagy dolog ez. Reméljük, hogy a törekvő együttes megbirkózik ezzel a nehéz föladatával... A sorozatos hangversenyek vasárnap délután, a Vigadó nagytermében vették kezdetüket. Az előre hirdett műsorokon ugyanolyan kellemesen öltik szembe az át gondoltság, a tervszerű megvalósítás, mint az elsőt, amely a múlt század szerzőit megszólaltató „magyar műsor“ volt. *Liszt Ferenc* ma már elavult és elszintelenedett „*Szózat*“ és *Hymnus*“-nyitánya után *Erkel Ferenc* máig is népszerű „*Ünnepi nyitány*“-a következett. A műsor *Goldmark: Károly* friss és levegős „*Falusi lakodalm*“-szimfóniájával nyert befejezést. A hangverseny két vendégművésze közül *Ország* *Tivadár* hegedűművész *Hubay Jenő* közismert darabjait adta elő — kissé szárazon, lehet, hogy elfogultan —; *Pilinszky Zsigmond*, Operaházunk tenoristája „*Bánk bán*“ két áriáját énekelte el: nem valami jó diszpozícióban... A Vigadó hosszú széksorai közül nem egy maradt üresen. A zenekarnak és derék karnagjának kissé több elevenséget és több finomsággal párosult nagyobb lendületet kívánunk. Játékuknak ruganyosabbá kell válnia. Akkor bizonyára fokozottabb mértékben fogják megtalálni a nagyközönséggel való szorosabb kapcsolatot. (J. S.)

*

A legközelebbi hangverseny vasárnap, október 10-én lesz a következő programmal: *Miller Eli* zongoraművész (Newyork) közreműködésével: 1. *Beethoven*: V. szimfónia. I. Allegro con brio. II. Andante con moto. III. Allegro. IV. Allegro — Presto. 2. *Weber*: „*Büvös vadász*.“ — Nyitány. 3. *Csajkovszky*: Zongoraverseny — B-mol. előadja: *Miller Eli* zongoraművész (Newyork). 4. *Bizet*: *L'Arlesienne* I. — Suite I. Prelude, II. Menuet. III. Adagio. IV. Carillon. 5. *Strauss*: „*Cigánybáró*.“ — Nyitány. Vezényel: *Müller Károly* karnagy. — Nyitány 5000 koronától följebb kaphatók az egyes szakszervezetekben, a *Népszava-könyvkereskedésben* és a *pártszervezetekben*. Minden egyes hangversenyre a látogatók egy 16—20 oldalas *ismertető füzetet* kapnak díjtalanul, amelyben az előadandó műveket, valamint a nagy zeneköltők életét ismertetik. Kívánatos volna, ha a munkások ezeket a művészi hangversenyeket minél tömegesebben látogatnák.